

PHILIPPICA III
IN
MARCUM ANTONIUM

ARGUMENTUM

Commotus oratione Ciceronis, quae Philippica secunda dicitur, M. Antonius urbem reliquit, et sollicitatis veteranis militibus, cum exercitu parabat Romam venire, sed ab Octavio Caesare repressus est. Quum vero multa alia contra rempublicam tentaret, Cicero, qui prospiciebat, quantum periculi reipublicae ab Antonio impenderet, coacto ad tertium kal. Ian. per tribunum senatu, de republica sententiam dixit, in qua Octavii beneficia in populum romanum commemorat ac laudat, vituperatque Antonium, quem hostem patriae iudicandum censet. Oratio haec partim est in genere deliberativo, quia suadet Cicero, ut Octavius aliquo magistratu ornatur, partim est in genere demonstrativo, quia Cicero eundem Octavium laudat, et Antonium vituperat. Assensit Ciceroni senatus, et in eius sententiam senatusconsultum factum est.

ORATIONIS PARTES SUNT

Exordium, Confirmatio et Peroratio.

EXORDIUM

Exorditur Cicero a periculo reipublicae, monetque, ut quamceleriter Antonio resistatur, qui se quamprimum venturum esse in urbem minatur, num. 1. Captat benevolentiam a sua in rempublicam cura et novorum consulum concordia, a qua certa spes victoriae portenditur, num. 2.

Serius omnino, P. C., quam (1) tempus reipubli- 1
cae postulabat, aliquando tamen convocati sumus:
quod flagitabam equidem quotidie: quippe quum bel-
lum nefarium contra aras et focos, contra vitam for-
tunasque nostras ab homine (2) profligato ac perdito
non comparari, sed geri iam viderem. Exspectantur
kal. (3) Ian., quas non exspectat Antonius, qui in
provinciam (4) D. Bruti, summi et singularis viri, cum
exercitu impetum facere conatur, ex qua se instructum
et paratum ad urbem venturum esse minatur. Quae est
igitur expectatio, aut quae vel minimi dilatio temporis?
Quamquam enim (5) adsunt kalendae Ian., tamen 2
breve tempus longum est imparatis: dies enim affert,
vel hora potius, nisi provisum est, magnas saepe cla-
des. Certus autem dies non ut (6) sacrificii, sic con-

(1) Necessitas.

(2) Antonio videlicet, qui dicitur homo profligatus, quia ita erat vitis deditus, ut nulla ab eo spes emendationis speraretur.

(3) His Kal. novi consules Hir-
tius et Pansa consulatum inire
debebant.

(4) Galliam citeriorem intelligit,

quam sibi decerni petierat Anto-
nius, sed non impetravit, quia
Decimo Bruto concessa fuerat;
quare, ira commotus, in eam
cum duabus legionibus contendit.

(5) Prope sunt.

(6) Statis enim diebus sacrificia
fiebant, quae alio tempore fieri
nefas erat.

silli expectari solet. Quod si aut kalendae ian. fuissent eo die, quo primum ex urbe (1) fugit Antonius, aut hae non essent expectatae, bellum iam nullum haberemus. Auctoritate enim senatus, consensuque populi romani facile hominis amentis fregissemus audaciam, quod confido equidem consules designatos, simul ac magistratum inierint, esse facturos, sunt enim optimo animo, summo consilio, singulari concordia; mea autem festinatio non victoriae solum avida est. sed etiam celeritatis.

Quo enim usque tantum bellum, tam crudele, tam nefarium (2) privatis consiliis propulsabitur? cur non quamprimum publica accedit auctoritas?

CONTENTIO

Duo contendit Cicero; primum res gestas ab Octavio cum veteranis militibus, a Bruto contra Antonium esse publica senatus auctoritate confirmandas: secundum, Antonium hostem esse iudicandum. Primum probat, Octavium laudando, qui proprio consilio, propriisque sumptibus Antonio sese opposuit, qui si Romam venisset, eam crudeliter tractasset, cum iam alia dederit crudelitatis exempla, aitque, Octavio auctoritatem defendendae reipublicae esse tribuendam, num. 1: laudat legionem Martiam, quod reliquerit Antonium, et quartam legionem, quod ad Caesarem transiverit, num. 2: laudat pariter Brutum, qui promiserat, Galliam in populi R. potestate retenturum ab imitatione maiorum, qui Tarquinius expulerunt, et comparans Tarquinius cum Antonio, Antonium Tarquinio tyrannide superiorem ostendit; maiusque asserit beneficium huius Bruti, quam maiorum, a quibus expulsus est Tarquinius, ideoque publica auctoritate confirmanda quae a Bruto facta sunt, hostemque habendum

(1) Non revera fugerat Antonius, sed profectus erat ad sollicitandos et sibi adiungendos milites veteranos.

(2) Omnia enim privatis Octavii Caesaris consiliis agebantur: petit autem Cicero, ut contra Antonium imperatoria auctoritas ei conferatur.

Antonium, non consulem, num. 5: commendat Galliam, quod operam Bruto praestiterit pro republica, et gratias agit tribunis plebis, qui de cogendo senatu retulerunt, transitque ad secundum, nempe hostem iudicandum esse Antonium, non consulem, num. 4: arguit Antonium, qui genus Octavio obiecerat, Octavium extollens ab ipsius moribus, virtute patris, et a matre, num. 5: Antonium vituperat a materno genere, quas habuerit uxores ostendens, qualemque duxerit eius pater, et varia ipsius edicta reprehendit, num. 6: ridet quasdam sententias Antonii, commemorat eius edicta in Cassium, Carfulenum et Canutium, et perstringit senatusconsultum, celeriter et per discessionem factum de supplicatione M. Lepidi, et in eodem senatusconsulto non religiosam arguit provinciarum sortitionem; clauditque contentionem apostrophe ad Octavium, qui Antonio restitit, ipsius Antonii vitia proferens, num. 7.

C. Caesar adolescens, pene potius puer, incredibili ac divina quadam mente atque virtute, tum, cum maxime furor arderet Antonii, quumque eius a (1) Brundisio crudelis et (2) pestifer reditus timeretur, nec postulantibus, nec cogitantibus, nec optantibus quidem nobis (quia fieri non posse videbatur), firmissimum exercitum ex invicto genere veteranorum militum comparavit, patrimoniumque suum (3) effudit: quamquam non sum usus eo verbo, quo decuit: non enim effudit, sed in salute reipublicae collocavit. Cui quamquam gratia referri tanta non potest, quanta debetur; habenda tamen tanta est, quantam maximam animi nostri capere possunt. Quis enim est tam ignarus rerum, tam (4) nihil de republica cogitans, qui hoc non intelligat: si M. Antonius a Brundisio cum iis copiis, quas se habiturum putabat, Romam, ut minabatur, venire potuisset, nullum genus eum crudelitatis

(1) Ibi enim habebat Antonius quinque legiones, quibus parabat in Italiam erumpere.

(2) Intestus.

(3) Nam cuique eorum militum quingentas drachmas pollicitus est Caesar.

(4) Parum.

praeteritum fuisse? quippe qui in hospitis tectis, Brundusii (1) fortissimos viros, cives optimos iugulari iussit: quorum ante pedes eius morientium sanguine os uxoris respersum esse constabat. Hac ille crudelitate imbutus, cum multo bonis omnibus veniret iratior, quam illis fuerat, quos trucidarat; cui tandem nostrum, aut cui omnino bono pepercisset? Qua peste rempublicam privato consilio (nec enim fieri potuit aliter) Caesar liberavit. Qui nisi in hac republica natus esset, rempublicam scelere Antonii nullam haberemus. Sic enim perspicio, sic iudico, nisi unus adolescens illius furentis impetus, crudelissimosque conatus cohibuisset, rempublicam funditus interituram fuisse. Cui quidem hodierno die, P. C. (nunc enim primum ita convenimus, ut illius beneficio possemus, quae sentiremus, libere dicere), tribuenda est auctoritas, ut rempublicam non modo a se susceptam, sed etiam a nobis commendatam possit defendere. Nec vero de legione (2) Martia (quoniam longo (3) intervallo loqui nobis de republica licet) sileri potest. Quis enim unus fortior, quis amicier unquam reipublicae fuit, quam legio Martia universa? quae quum hostem populi romani M. Antonium iudicasset, comes esse eius amenitiae noluit: reliquit consulem: quod profecto non fecisset, si eum consulem iudicavisset: quem nihil aliud agere, nihil moliri, nisi caedem civium atque interitum civitatis videret. Atque ea legio consedit (4) Albae. Quam potuit urbem eligere aut opportunior ad res gerendas, aut fidelior, aut fortiorum virorum, aut amicierum populo R. civium? Huiusce legionis virtutem imitata quarta legio, duce L. Egnatuleio quaestore, cive optimo et fortissimo, Caesaris

(1) Centuriones.

(2) Legio Martia sic dicta erat a Marte bellorum Deo, propter fortitudinem.

(3) Senatus enim a kal. iuniis

usque ad XIII kal. Ianuarias habitus non fuerat.

(4) Alba urbs erat condita ab Ascanio in munitissimo loco, et prope in conspectu urbis.

auctoritatem atque exercitum (1) persecuta est. Faciendum est igitur nobis, P. C., ut ea quae sua sponte clarissimus (2) adolescens atque omnium praestantissimus gessit et gerit, haec auctoritate nostra comprobentur; veteranorumque, fortissimorum virorum, tum legionis Martiae, quartaeque mirabilis consensus ad rempublicam recuperandam, laude et testimonio nostro confirmetur; eorumque commoda, honores, praemia, quum consules designati magistratum inierint, curae nobis fore, hodierno die spondeamus.

Atque ea quidem, quae dixi de Caesare, deque eius exercitu, iamdiu nota sunt nobis. Virtute enim admirabili Caesaris, constantiaque militum veteranorum, legionumque earum optimo iudicio, quae auctoritatem nostram, libertatem populi R., virtutem C. Caesaris secutae sunt, a cervicibus nostris est depulsus Antonius. Sed, ut dixi, haec superiora: hoc vero recens 3 edictum D. Bruti, quod paulo ante propositum est, certe silentio non potest praeteriri; pollicetur enim, se provinciam Galliam retenturum in senatus populi-que romani potestate. O civem natum reipublicae (3), memorem sui nominis, imitatoremq; maiorum! neque enim, Tarquinio expulso, maioribus nostris tam fuit optata libertas, quam est, repulso iam Antonio, retinenda nobis. Illi regibus parere iam a condita urbe didicerant; nos post reges exactos servitutis oblivio ceperat. Atque ille Tarquinius, quem maiores nostri non tulerunt, non crudelis, non impius, sed superbus habitus est et dictus: quod nos vitium in privatis saepe tulimus, id maiores nostri ne in rege quidem ferre potuerunt. L. Brutus regem superbum non tulit: Decimus sceleratum atque impium regnare patietur? quid Tarquinius tale, qualia innu-

(1) Secuta est.

(2) Octavius Caesar.

(3) Atq; memorem sui nominis

Brutum esse, quia Iunius Brutus, expulsis regibus, libertatem populi romani vindicavit.

merabilia et fecit et facit Antonius (1)? Senatum etiam reges habebant; nec tamen, ut Antonio senatum habente, in consilio regis versabantur barbari armati. Servabant auspicia reges; quae hic consul augurque neglexit; nec solum legibus contra auspicia ferendis, sed etiam collega una ferente eo, quem ipse (2) ementitis auspiciis vitiosum fecerat. Quis autem rex umquam fuit tam insigniter impudens, ut haberet omnia commoda, beneficia, iura regni venalia? hic quam immunitatem, quam civitatem, quod praemium, non vel singulis hominibus, vel civitatibus, vel universis provinciis vendidit? Nihil humile de Tarquinio, nihil sordidum accepimus: at vero huius domi inter (3) quasilla pendebatur aurum, numerabatur pecunia: una in domo omnes, quorum intererat, totum imperium populi R. (4) nundinabantur (5). Supplicia vero in cives romanos nulla Tarquini accepimus; at hic et (6) Sues-sae iugulavit eos, quos in (7) custodiam dederat, et Brundisii trecentos fortissimos viros, civesque optimos trucidavit. Postremo Tarquinius pro populo R. bellum gerebat tum, quum est expulsus, Antonius contra populum R. exercitum adducebat tum, quum a (8) legionibus relictus, nomen Caesaris, exercitumque pertimuit, neglectisque sacrificiis solemnibus, ante lu-

(1) Nam primus regum romanorum Romulus Senatum instituit, ad quem de summa rerum deferrebat, quam consuetudinem alii quoque reges diligenter observarunt.

(2) Ementiri auspicia dicitur, qui falso obnuntiat, et se de coelo observasse asserit, quum tamen non observavit.

(3) Quasillum vas erat muliebri, quo in lanificiis utebantur, et in quo pensa revolvebant; indicat autem, inter mulierculas venalia omnia haberi ab Antonio, quae his nundinis praefectae sunt.

(4) Id est totum imperium populi R. tanquam in mercatu vendebatur.

(5) Hoc Cicero non vere dicit, sed oratorie: nam Livius scribit, a Tarquinio multa supplicia cives romanos accepisse.

(6) Suessa Campaniae oppidum fuit, nunc *Sessa*.

(7) Cives enim, quos ad sollicitandas colonias miserat Octavius Caesar Antonius Suessam civibus custodiendos misit, ubi postea trucidari iussit.

(8) A Martia scilicet, et quarta legione.

cem vota ea quae nunquam solveret (1) nuncupavit: et hoc tempore in provinciam populi R. conatur invadere. Maius igitur a D. Bruto beneficium populus R. et habet et exspectat, quam maiores nostri acceperunt a L. Bruto, principe huius maxime conservandi generis et nominis. Cum autem omnis servitus est misera: tum vero intolerabile est servire impuro, impudico, effeminato, nunquam, ne in metu quidem, sobrio. Hunc igitur qui Gallia prohibet, privato praesertim consilio, iudicat, verissimeque iudicat, non esse consulem. Faciendum est igitur, P. C., nobis, ut D. Bruti privatum consilium auctoritate publica comprobemus. Nec vero M. Antonium consulem post Luper-calia putare debuistis. Quo enim ille die, populo romano inspectante, nudus, unctus, ebrius concionatus est, et id egit, ut collegae diadema imponeret; eo die non modo consulatu, sed etiam libertate se abdicavit: esset enim ipsi certe statim serviendum, si Caesar ab eo regni insigne accipere voluisset. Hunc igitur ego consulem, hunc civem R., hunc liberum, hunc denique hominem putem, qui foedo illo et flagitioso die, et quid pati, Caesare vivo, posset, et quid, eo mortuo, consequi ipse cuperet, ostendit? Nec vero de virtute, constantia et gravitate provinciae Galliae taceri potest. Est enim ille flos Italiae, illud firmamentum imperii populi R., illud ornamentum dignitatis. Tantus autem est consensus municipiorum coloniarumque provinciae Galliae, ut omnes ad auctoritatem huius ordinis, maiestatemque populi R. defendendam conspirasse videantur. Quamobrem, tribuni plebis, quamquam vos nihil aliud, nisi de praesidio, ut senatum tuto consules kal. Ian. habere possent, retulistis, tamen mihi videmini magno consilio atque optima mente potestatem nobis de tota republica fecisse dicendi: quum enim tuto senatum haberi sine praesidio non posse iudicavistis.

(1) Nuncupantur vota quum ea nominatim fiunt.

illud etiam statuistis, intra muros Antonii scelus audaciamque versari.

Quamobrem omnia mea sententia complectar, vobis ut intelligo, non invitis, ut et praestantissimis ducibus a nobis detur auctoritas, et fortissimis militibus spes ostendatur praemiorum, et iudicetur non verbo, sed re, non modo non consul, sed etiam hostis Antonius. Nam si ille consul (1), fustuarium meruerunt legiones, quae consulem reliquerunt: sceleratus Caesar, Brutus nefarius, qui contra consulem privato consilio exercitus comparaverunt: sin autem militibus exquirendi sunt honores novi, propter eorum divinum atque immortale meritum, ducibus autem ne referri quidem potest gratia; quis est, qui eum non hostem existimet, quem qui armis persequuntur, conservatores reipublicae indicantur? At quam contumeliosus in edictis? quam barbarus, quam rudis? Primum in Caesarem ut maledicta congescit, deprompta ex recordatione impudicitiae et stuprorum suorum? Quis enim hoc adolescente castior? quis modestior? quod in iuventute habemus illustrius exemplum veteris sanctitatis? Quis autem illo maledico impurior? Ignobilitatem obiicit C. Caesaris filio, cuius etiam naturalis pater, si vita (2) suppeditasset, consul factus esset (3). Aricina mater. (4) Trallianam aut Ephesiam pueros dicere. Videte, quam despiciamur omnes, qui sumus e municipiis, idest omnes plane. Quotus enim quisque non est? Quod autem municipium non contemnit is, qui Aricinum tantopere despicit, vetustate antiquissimum, iure foederatum, propinquitate paene finitimum, splendore municipum honestissimum? Hinc (5) Voco-

(1) Fustuarium castigatio militaris est, sive fustium, sive virgarum sit.

(2) Si mortuus non fuisset.

(3) Obiicit Antonius Octavio, matrem eius fuisse Aricinam.

(4) Trallianae et Ephesiae infames mulieres habebantur.

(5) Leges Voconiae latae fuerant a Q. Voconio Saxa, et spectabant ad haereditates foeminarum.

niae, hinc (1) Scatiniae leges: hinc multae sellae (2) curules, et patrum memoria et nostra: hinc equites R. lautissimi, plurimi et honestissimi. Sed si Aricinam (6) uxorem non probas, cur probas Tusculanam, quamquam huius-sanctissimae feminae atque optimae pater, M. Attius Balbus, in primis honestus, praetorius fuit: tuae coniugis, bonae feminae, locupletis quidem certe, Bambalio quidam pater, homo nullo numero: nihil illo contemptius, qui propter haesitantiam linguae, stuporemque cordis, cognomen ex contumelia traxerit. At avus (3) nobilis (4). Tuditanus nempe ille, qui cum (5) palla et cothurnis nummos populo de rostris spargere solebat. Vellem hanc contemtionem pecuniae suis reliquisset: haberetis nobilitatem generis gloriosam. Qui autem convenit, ut tibi Aricina natus ignobilis videatur, quum tu eodem materno genere soleas gloriari? quae porro amentia est eum dicere aliquid de uxorum ignobilitate, cuius (6) pater Numitoriam Fregellanam, proditoris filiam, habuerit uxorem; ipse ex libertini filia susceperit liberos? Sed hoc clarissimi viri viderint, L. Philippus, qui habet Aricinam uxorem, C. Marcellus, qui Aricinae filiam, quos certo scio dignitatis optimarum feminarum non poenitere. Idem etiam Q. Ciceronem, fratris mei filium, compellat edicto: nec sentit amens, commendationem esse compellationem suam. Quid enim accidere huic adolescenti potuit optatius, quam cognosci ab omnibus, Caesaris consiliorum esse socium, Antonii furoris inimicum? At etiam gladiator ausus est scribere, hunc de patris et patrum paricidio cogitasse. O admirabilem impudentiam, audaciam, temeritatem! in eum adolescentem

(1) Scatiniae leges erant de impudicis pueris.

(2) Sellae curules usurpat pro patriciis magistratibus.

(3) Ironia.

(4) Vir erat hic insania famosus.

(5) Vestimentum erat palla, quo actores in teatro vestiebantur.

(6) Pater etiam Antonii, antequam Iuliae nuberet, iuxerat filiam cuiusdam Fregellani, quem proditorem vocat, quia Fregellani cum in Romam contulerantur.

hoc scribere audere, quem ego et frater meus, propter eius suavissimos atque optimos mores, praestantissimumque ingenium, certatim amamus, omnibusque horis, oculis, auribus, complexu tenemus? Nam me iisdem edictis, nescit, laedat an laudet: quum idem supplicium minatur optimis civibus, quod ego de sceleratissimis sumserim, laudare videtur, quasi imitari velit: cum autem illam pulcherrimi facti memoriam refricat, tum a sui similibus invidiam aliquam in me commoveri putat.

Sed ipse quid fecit? Quum tot edicta proposuisset, edixit, ut adesset senatus frequens ad viii kal. Dec.; eo die ipse non affuit. At quomodo edixit? haec sunt, opinor, verba in extremo: *Si qui non affuerit, hunc omnes existimare poterunt et interitus mei et perditissimorum consiliorum auctorem fuisse.* Quae sunt perdita consilia? An ea, quae pertinent ad libertatem populi R. recuperandam? quorum consiliorum Caesari me auctorem et hortatorem et esse et fuisse fateor: quamquam ille non eguit consilio cuiusquam: sed tamen, currentem, ut dicitur, incitavi. Nam interitus quidem tui quis bonus non esset aucter, quum in eo salus et vita optimi cuiusque, et libertas populi R. dignitasque consisteret? Sed quum tam atroci edicto nos concitavisset, cur (1) ipse non affuit? num putatis aliqua re tristi ac severa? vino atque epulis retentus est: si epulae potius quam popinae nominandae sunt. Diem edicti obire (2) neglexit (3): in ante diem iv kal. Decemb. distulit. Adesse in Capitolio iussit: quod in templum ipse, nescio qua, per Gallorum (4) cuniculum, adscendit. Convenerunt corrogati, et quidem ampli

(1) Antonius.

(2) Id est neglexit eo die adesse, quo edictum ab eo fuerat, ut omnis senatus conveniret.

(3) Velus est locutio, quae apud veteres significabat: *In diem quartum Kalendas decembres.*

(4) Cuniculus, locus subterraneus est olim a Gallis Senonibus effossus, quum Capitolium ab eis effoderetur.

quidam homines, sed immemores dignitatis suae: is enim erat dies, ea fama, is, qui senatum vocarat, ut turpe senatori esset nihil timere. Ad eos tamen ipsos, qui convenerant, ne verbum quidem ausus est facere de Caesare, cum de eo constituisset ad senatum referre. Scriptam attulerat consularis quidam sententiam. Quid est aliud se ipsum hostem iudicare, nisi de eo referre non audere, qui contra se consulem exercitum duceret? necesse erat enim, alterutrum esse hostem: nec poterat aliter de adversariis ducibus iudicari. Si igitur C. Caesar hostis, cur consul nihil refert ad senatum? sin ille a senatu notandus non fuit; quid potest dicere, quin, quum de illo tacuerit, se hostem confessus sit? quem in edictis, (1) Spartacum appellat, hunc in senatu ne improbum quidem dicere audent. At in rebus tristissimis quantos excitat risus! sententio- las edicti cuiusdam memoriae mandavi, quas videtur ille peracutas putare; ego autem, qui intelligeret quid dicere vellet, adhuc neminem inveni. *Nulla contumelia est, quam facit dignus.* Primum quid est dignus? nam etiam malo digni multi, sicut ipse; anquam facit is, qui cum dignitate est? quae autem potest esse maior? quid est porro facere contumeliam? quis sic loquitur? Deinde: *nec timor, quem denunciat inimicus.* Quid ergo? ab amico timor denunciari solet? horum similia deinceps. Nonne satius est mutum esse, quam, quod nemo intelligat, dicere? En, cur magister eius ex oratore arator factus, possideat in agro publico populi R. campi Leontini duo millia iugerum immunia; ut hominem stolidum magis etiam infatuat mercede (2) publica. Sed haec leviora fortasse: illud quaero, cur tam subito mansuetus in senatu fuerit, quum in edictis tam fuisset ferus? quid autem attinuerit, L. Cassio, tribuno plebis fortissimo et con-

(1) Spartacus servus fugitivus, qui auctor et dux fuit belli servilis.

(2) Pro mercede declamationis Leontinum publicum agrum dederat.

stantissimo civi, mortem denunciare, si in senatum venisset: D. Carfulenum, beue de republica sentientem, e senatu vi et minis expellere: T. Canutium, a quo erat honestissimis contentionibus, et saepe et iure vexatus, non templo solum, verum etiam aditu prohibere Capitolii? Cui senatusconsulto ne intercederent, verebatur? de supplicatione, credo, M. Lepidi, clarissimi viri. Atque id erat periculum, de cuius honore extraordinario quotidie aliquid cogitabamus, ne eius usitatus honos impediretur. Ac, ne sine causa videretur edixisse, ut senatus adesset: quum de republica relaturus fuisset, allato (1) nuncio de legione quarta, mente concidit, et fugere festinans, senatusconsultum de supplicatione per (2) discessionem fecit, quum id factum esset antea nunquam.

Quae vero profectio postea? quod iter (3) paludati? quae vitatio oculorum (4), lucis, urbis, fori? quam misera fuga? quam foeda? quam turpis praeclara tamen senatusconsulto illo ipso die vespertina, provinciarum (5) religiosa sortitio: divina vero opportunitas, ut quae cuique apta esset, ea cuique obveniret. Praeclare igitur facitis, tribuni plebis, qui de praesidio consulum, senatusque referatis; meritoque vestro maximas vobis gratias omnes et agere et habere debeamus. Qui enim carere metu et periculo possumus in tanta hominum cupiditate et audacia? Ille autem homo afflicto et perditus, quae de se expectat iudicia graviora, quam amicorum suorum?

(1) Id est allato nuncio, quod legio quarta ab Antonio defece-
rat.

(2) Duplici enim ratione in senatu sententia ferebatur; primo per discessionem, quando nempe, qui idem sentirent, in unam partem, qui dissentirent, in alteram partem transibant: secundo per sententias, quando nempe, qui sentirent, voce declarabant. In de-

cernenda autem supplicatione hac ultima ratione suffragium ferebatur.

(3) Paludamento imperatorio induti egrediebantur, qui in provincias cum imperio proficiscebantur: quo accepto, remanere amplius in urbe non poterant.

(4) Nam noctu abierat Antonius.

(5) Itonia.

familiarissimus eius, mihi homo coniunctus, L. Lentulus, et P. Naso, omni carens cupiditate, nullam se habere provinciam (1), nullam Antonii sortitionem fuisse iudicaverunt: quod idem fecit L. Philippus, vir patre, avo, maioribus suis dignissimus. In eadem sententia fuit homo summa integritate atque innocentia, M. Turranius; idem fecit P. Oppius, ipsi etiam, qui amicitiam M. Antonii veriti, plus ei tribuerunt, quam fortasse vellent, M. Piso, meus necessarius, et vir et civis egregius, parique innocentia M. Vehilius, senatus auctoritati se obtemperaturos esse dixerunt. Quid ego de L. Ciinna loquar? cuius spectata multis magnisque rebus singularis integritas, minus admirabilem facit huius honestissimi facti gloriam: qui omnino provinciam neglexit: quam item magno animo et constanti C. Caesetius repudiavit. Qui sunt igitur reliqui, quos sors (2) divina delectet? C. Antonius et M. Antonius. O felicem utrumque! nihil enim maluerunt. C. Antonius Macedoniam: hunc quoque felicem! hanc enim semper habebat in ore provinciam. C. Calvisius Africam: nihil felicius. Modo enim ex Africa decesserat, et quasi divinans se rediturum, duos legatos Uticae reliquerat. Deinde M. Iecius Siciliam, Q. Cassius Hispaniam: non habeo, quid suspicer (3); duarum, credo, provinciarum sortes minus divinas fuisse. O C. Caesar (adolescentem appello) quam tu salutem reipublicae attulisti! quam improvisam! quam repentinam! qui enim haec fugiens fecerit! quid faceret insequens? etenim in concione dixerat, se custodem futurum urbis: usque ad kal. Maias ad urbem exercitum habiturum. O praeclarum custodem ovium (ut aiunt) lupum! custosne urbis, an director et vexator

(1) Id est irritam, quia vespertino tempore facta fuit, quo eam facere nefas, ut docet Seneca de tranquillitate vitae, lib. 1, c. 44.

(2) Itonia.

(3) locatur Cicero, quia Iecius Siciliam et Cassius Hispaniam provincias haberant, qui tamen non stabant ab Antonio.

esset Antonius? Et quidem se introiturum in urbem, dixit, exiturumque, quum vellet. Quid illud? Nonne, audiente populo, sedens (1) pro aede Castoris, dixit, nisi qui vicisset, victurum neminem?

Hodierno die primum, P. C., longo intervallo in possessionem libertatis pedem ponimus: cuius quidem ego, quoad potui, non modo defensor, sed etiam conservator fui. Quum autem id facere non possem, quievi: nec abiecte, nec sine aliqua dignitate casum illum temporum et dolorem tuli. Hanc vero teterrimam belluam quis ferre posset, aut quomodo? Quid est in Antonio praeter libidinem, crudelitatem, petulantiam, audaciam? ex his totus conglutinatus est: nihil apparet in eo ingenuum, nihil moderatum, nihil pudens, nihil pudicum.

PERORATIO

In qua orator populum R. hortatur ad libertatem reipublicae tuendam, primo, quia si fatali necessitate coacta est respublica servire Antonio, nunc ea libera mori potius praestat, quam Antonio servire, num. 1: secundo, quia si Antonius sine victoria tot scelera commisit, quid faceret victor? elegantique hypolypsi describit, quid eius frater Q. Antonius egerit, et hortatur senatum, ut oblata vincendi Antonium occasione ulatur, proposita servitutis ignominia, num. 2: sententiam suam profert de Bruto, Octavio Caesare, et legionibus veteranorum, censetque provincias ab iis, qui obtinent, obtinendas esse lege Julia, donec ex S. C. cuique eorum successum sit, et iis de rebus ad senatum a novis consulibus quam cito referendum esse, num. 3.

1 Quapropter, quoniam res in id discrimen adducta est, utrum ille poenas reipublicae luat, an nos serviamus: aliquando per Deos immortales! P. C. (2), patrium animum virtutemque capiamus, ut aut liber-

(1) Ante aedem.

(2) Id est fortitudinem pristinam

Romanorum, qui tyrannis fortiter saepe obsistere.

tatem propriam romani generis et nominis recuperare, aut mortem servituti anteponamus. Multa quae in libera civitate ferenda non essent, tulimus et perpessi sumus: alii spe recuperandae libertatis, alii vendi nimia cupiditate. Sed, si illa tulimus, quae nos necessitas ferre coegit, quae vis quaedam paene fatalis; quae tamen ipsa non tulimus; etiamne huius impuri latronis feremus teterrimum crudelissimumque dominatum? Quid hic faciet, si potuerit, iratus, qui quum succensere nemini posset, omnibus bonis fuerit inimicus? quid hic victor non audebit, qui nullam adeptus victoriam, tanta scelera post Caesaris interitum fecerit? refertam eius domum exhauserit (1), hortos compilarit? ad se ex his omnia ornamenta transtulerit? caedis et incendiorum causam quaesierit ex (2) funere? duobus aut tribus senatusconsultis bene et e republica factis, reliquas res ad lucrum praedamque revocaverit, vendiderit immunitates? civitates liberaverit? provincias universas ex imperii populi romani iure sustulerit? exules reduxerit? falsas leges C. Caesaris nomine, et falsa decreta in aes incidenda, et in Capitolio figenda curaverit, earumque rerum omnium domesticum mercatum instituerit? populo R. leges imposuerit? armis et praesidiis et populum et magistratus foro excluserit? senatum stiparit armatis? armatos in cella Concordiae, quum senatum haberet, incluse- rit? ad legiones Brundisium concurrerit? ex his optime sentientes centuriones iugulaverit? cum exercitu Romam sit ad interitum nostrum et ad disperditionem urbis venire conatus? Atque is ab hoc impetu abstractus consilio et copiis Caesaris, consensu veteranorum, virtute legionum, ne fortuna quidem fractus minuit audaciam: nec ruere demens, nec furere desinit. In Galliam mutilatum ducit exercitum cum una legione,

(1) Hortos, quos circa Tiberim habebat Caesar, populoque reli-

querat, fraude suos fecit Antonius. (2) Cui Caesaris.

et ea vacillante, L. fratrem expectat: quo neminem reperire potest sui similiorem. Ille autem ex (1) mirmillone dux, ex gladiatore imperator, quas fecit strages, ubicumque posuit vestigia? Caedit greges armentorum reliquique pecoris, quodcumque nactus est: eupulantur milites, ipse autem se, ut fratrem imitetur, obruit vino: vastantur agri: diripiuntur villae: matresfamilias, virgines, pueri ingenui abripiuntur, militibus traduntur: haec eadem, quaecumque exercitum duxit, fecit M. Antonius. His vos teterrimis fratribus portas aperietis? hos umquam in urbem recipietis? non tempore oblato (2), ducibus paratis, animis militum incitatis, populo R. conspirante, Italia tota ad libertatem recuperandam excitata, Deorum immortalium beneficio utemini? nullum erit tempus, hoc amisso: a tergo, a fronte, a lateribus tenebitur, si in Galliam venerit: nec ille armis solum, sed etiam nostris decretis urgendus est. Magna vis est, magnum nomen unum et idem sentientis senatus. Videtis refertum forum, populumque R. ad spem recuperandae libertatis erectum; qui longo intervallo cum frequentes hic videt nos, tum sperat etiam liberos convenisse. Hunc ego diem expectans, M. Antonii scelerata arma vitavi, tum, cum ille in me absentem invehens non intelligebat, ad quod tempus me et meas vires reservarem. Si enim illi tum, caedis initium a me quaerenti, respondere voluissem, nunc reipublicae consulere non possem. Hanc vero nactus facultatem, nullum tempus, P. C., dimittam, neque diurnum, neque nocturnum, quin de libertate populi R., de dignitate vestra quod cogitandum sit, cogitem: quod agendum atque faciendum, idem non modo non recusem, sed appetam etiam atque deprecem. Hoc feci, dum licuit; intermisi, quoad non licuit. iam non solum licet, sed etiam necesse est, nisi servire malumus. quam, ne serviamus, animis, armis-

(1) Mirmillone gladiator erat.

(2) Octavio nempe et Bruto.

que decernere. Dii immortales nobis haec praesidia dederunt, urbi Caesarem, Brutum Galliae. Si enim ille urbem opprimere potuisset statim; si Galliam tenere paullo post: optimo cuique pereundum, reliquis esset serviendum. Hanc igitur occasionem oblatam tenete, per Deos immortales! P. C.; et amplissimi orbis terrae consilii principes vos esse, aliquando recordamini: signum date populo R., consilium vestrum non deesse reipublicae, quoniam ille virtutem suam non defuturam esse profitetur. Nihil est, quod moneam vos: nemo est tam stultus, qui non intelligat, si indormierimus huic tempori, non modo crudelem, superbamque dominationem nobis, sed ignominiosam etiam et flagitiosam ferendam. Nostis insolentiam Antonii, nostis amicos, nostis totam domum; libidinosi, petulantibus, impuris, impudicis, aleatoribus, ebriis servire, ea summa miseria est, summo dedecore coniuncta. Quod si iam (quod Dii omen avertant!) fatum extremum reipublicae venit: quod gladiatores nobiles faciunt, ut honeste decumbant, faciamus nos, principes orbis terrarum gentiumque omnium, ut cum dignitate potius cadamus, quam cum ignominia serviamus. Nihil est detestabilius dedecore, nihil foedius servitute; ad decus et libertatem nati sumus: aut haec teneamus, aut cum dignitate moriamur. Nimum diu teximus, quid sentiremus: nunc iam apertum est: omnes iam patefecerunt, in utramque partem quid sentiant, quid velint. Sunt impii cives pro caritate reipublicae nimium multi; pro multitudine bene sentientium, admodum pauci: quorum opprimendorum Dii immortales incredibilem reipublicae potestatem et fortunam dederunt. Ad ea enim praesidia, quae habemus, iam accedent consules summa prudentia, virtute, concordia, multos menses de populi R. libertate commentati atque meditati. His auctoribus et ducibus, Dii invantibus, nobis vigilantibus, et multum in posterum providentibus, populo R. consentiente, erimus profe-

cto liberi brevi tempore. Iucundiorum autem faciet libertatem servitutis recordatio.

3 Quas ob res, quod tribuni plebis verba fecerunt, ut senatus kal. Ian. tuto haberi, sententiaeque de summa republica libere dici possint: de ea re ita censeo, ut C. Pansa, A. Hirtius, consules designati, dent operam, uti senatus kal. Ian. tuto haberi possit: quodque edictum D. Bruti, imperatoris, consulis designati, optime de republica meriti, propositum sit, senatum existimare, D. Brutum imperatorem, consulem designatum, optime de republica mereri, quum senatus auctoritatem, populi que R. libertatem imperiumque defendat. Quodque provinciam Galliam citeriorem, optimorum et fortissimorum virorum, amicissimorum populo R. civium, exercitumque in senatus potestate retineat, id eum, exercitumque eius, municipia, colonias, provinciae Galliae, recte atque ordine, exque republica fecisse et facere: senatum ad summam rempublicam pertinere arbitrari, a D. Bruto, L. Planco imperatoribus (1) consulibus designatis, itemque a ceteris, qui provincias obtinent, obtineri ex lege (2) Iulia, quoad ex senatusconsulto cuique eorum successum sit; eosque dare operam, ut eae provinciae exercitusque in senatus populi que R. potestate, praesidioque reipublicae sint; cumque opera virtute, consilio C. Caesaris, summoque consensu militum veteranorum, qui eius auctoritatem secuti reipublicae praesidio sunt et fuerunt, et a gravissimis periculis populus R. defensus sit, et hoc tempore defendatur; quumque legio Martia Albae constiterit, in municipio fidelissimo et fortissimo, seseque ad senatus auctoritatem, populi que R. libertatem contulerit: quod pari consilio, eademque virtute legio quarta usa, L. Egnatuleio duce, civi egregio, senatus auctoritatem, populi R. libertatem

(1) D. Brutus et L. Plancus consules erant designati post Hirtium et Pansam. (2) Iulius Caesar Bruto et Plancio provincias Galliae assignaverat.

tem defendat ac defenderit: senatui magrae curae esse ac fore, ut pro tantis eorum in rempublicam meritis honores eis habeantur, gratiaeque referantur: senatui placere, ut C. Pansa, A. Hirtius consules designati, quum magistratum inierint, si eis videbitur, primo quoque tempore de his rebus ad hunc ordinem referant, ita uti e republica fideque sua censuerint.